

Ιωάννη Α. Σεϊμένη

Αν. Καθηγήτῃ Ενωμασογοιακῶν Σχῆσεων

Πέτρον Π. Σιοῦσιοῦρα

Λέκτορα Διεθνῶν Σχῆσεων

ΕΥΡΩΜΕΣΟΓΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΕΚΑΣΙΕΙ
ΖΗΤΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Πρόλογος

Το βιβλίο που φέρει τίτλο «Ευρωμεσογειακές Σχέσεις», έχει διδακτικό χαρακτήρα και απευθύνεται στο πρώτο έτος των φοιτητών του τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Στόχο του βιβλίου αποτελεί η δημιουργία ενός βασικού επιπέδου αναφοράς κάποιων εισαγωγικών γνώσεων για τις μεσογειακές σπουδές, οι οποίες να περιλαμβάνουν ένα μέρος του μεγάλου όγκου γνώσεων του γνωστικού αντικειμένου των μεσογειακών σπουδών και της ευρωμεσογειακής συνεργασίας. Παράλληλα, αναγνωρίζοντας τις αδυναμίες της παρούσας συγγραφής, οι συγγραφείς δεσμεύονται ότι το συγκεκριμένο βιβλίο αποτελεί μια πρώτη επιστημονική προσέγγιση στα ζητήματα που εξετάζει και ότι η συσσώρευση της εμπειρίας και των αναγκών που θα ανακύψουν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας θα μεταφερθεί στην επόμενη έκδοση. Για τους μελετητές του βιβλίου ας σημειωθεί περαιτέρω ότι στο παράρτημα, παρέχεται ένας σημαντικός αριθμός πρωτότυπων κειμένων με αντικείμενο την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία που μπορούν να φανούν χρήσιμα στο μελετητή για την εκπόνηση έρευνας και τη διαμόρφωση άποψης απ' ευθείας μέσω των πηγών.

Το βιβλίο κινείται εντός του πλαισίου των εξωτερικών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ακριβέστερα, της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, αφού «όλες οι διεθνείς συμφωνίες με τα τρίτα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς, που προσδιορίζουν το πεδίο και αποτυπώνουν την έκταση και τη δυναμική των εξωτερικών σχέσεων, συνομολογούνται στο όνομα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία έχει διεθνή νομική προσωπικότητα και όχι σε εκείνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία δεν έχει».¹

1 Βλ. Θ. Χριστοδουλίδη, Οι Εξωτερικές Σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1998, σελ. 1.

Οι σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης Μεσογειακών Χωρών (των λεγομένων Τρίτων Μεσογειακών Χωρών), αφορά 12 χώρες-εταίρους της Μεσογείου και ειδικότερα την Αλγερία, Κύπρο², Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Μάλτα, Μαρόκο, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία (Μασρέκ), Τυνησία (Μαγκρέμπ) και Τουρκία (η Λιβύη συμμετέχει ως παρατηρητής). Καλύπτει ένα διευρυμένο πεδίο συνεργασίας που οριοθετεί η λεγομένη «Ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση» η οποία διατυπώθηκε στη Βαρκελώνη το 1995 (Διαδικασία της Βαρκελώνης). Με βάση αυτή ακριβώς την «Ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση» της Βαρκελώνης, επιχειρείται στο βιβλίο να αναλυθεί, σε πρώτο στάδιο, η εξέλιξη της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας και οι Ευρωμεσογειακές Σχέσεις σε τέσσερα επίπεδα: στο επίπεδο των Αξιών και των Πολιτισμών, των Οικονομικών και Κοινωνικών Σχέσεων, των Μεταφορών και Επικοινωνιών και του Περιβάλλοντος και της Ενέργειας. Η ανάλυση αυτή, που επιχειρείται στο πρώτο (γενικό) μέρος του βιβλίου, αποσκοπεί να δημιουργήσει την αναγκαία θεωρητική βάση κατανόησης των δύο ειδικότερων ζητημάτων που εξετάζονται στο δεύτερο (ειδικό) μέρος: της Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών και των Ελευθέρων Ζωνών. Η Ευρωμεσογειακή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών, που αποτελεί το πρώτο ειδικό αντικείμενο της παρούσας μελέτης, είναι ένα σημαντικό μελλοντικό βήμα για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία αλλά όχι κυρίαρχο θέμα της σημερινής κατάστασης. Εντάσσεται στη γενικότερη πρόθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ακολουθήσει μια διευρυμένη πολιτική έναντι των λεγομένων Τρίτων Μεσογειακών Χωρών, η οποία, θα κινείται σε δύο άξονες τον πολιτικό και τον οικονομικό.

Για τον μεν πρώτο, τον πολιτικό άξονα, όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί η δημιουργία μιας Ευρωμεσογειακής Ζώνης – βάση πολιτικής σταθερότητας και ασφάλειας με θεμέλια τον πολιτικό διάλογο, τις αρχές της δημοκρατίας, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών. Για το δεύτερο άξονα, τον οικονομικό, η δημι-

2 Είναι ευνόητο ότι η πολύ πιθανή, αν όχι βέβαιη, εισδοχή της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως πλήρες μέλος εντός του 2002 σηματοδοτεί την εξαίρεσή της από την «Ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση» ως εταίρου αυτής ακριβώς της σχέσης.

ουργία μιας Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών υποδηλώνει το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών και στην εξισορρόπηση των όποιων ανισοτήτων τους. Ωστόσο, η δημιουργία της Ευρωμεσογειακής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών είναι και για την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης επίσης σημαντική. Και αυτό γιατί καταδεικνύει την ανάγκη των ανεπτυγμένων κρατών - μελών της να καλύψουν την αυξημένη ζήτηση τους, κυρίως, σε πρώτες ύλες και ενέργεια.

Οι Ελεύθερες Ζώνες, αποτελούν το δεύτερο ειδικό αντικείμενο της μελέτης. Από τυπική άποψη εκφράζουν τη δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να δρα στο διεθνές πεδίο ως διεθνής δρών, συνάπτοντας εξωτερικές σχέσεις με τρίτα κράτη. Από ουσιαστική άποψη, η σύσταση των Ελευθέρων Ζωνών, στη βάση του Κοινοτικού Τελωνειακού Κώδικα, εκφράζει τη βούληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συμβάλλει στην ανάπτυξη όλων των τρίτων –εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης χωρών–, που επιθυμούν να κάνουν χρήση των δυνατοτήτων τους. Μεταξύ αυτών των δυνατοτήτων που η Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει με μορφή προνομίων επισημαίνουμε την απεριόριστη διάρκεια παραμονής των εμπορευμάτων στις Ελεύθερες Ζώνες μέχρι να δρομολογηθούν στον οριστικό προορισμό τους, την άσκηση όλων των δραστηριοτήτων βιομηχανικής ή εμπορικής φύσεως εντός των Ζωνών, καθώς επίσης και την πολυήμερη αποθηκευτική ατέλεια.

Όπως προκύπτει από την παράθεση των ανωτέρω, και αναλύεται εκτενέστερα στο παρόν σύγγραμμα, εναπόκειται στη βούληση των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών και των τρίτων χωρών να αξιοποιήσουν, αντίστοιχα, τα οφέλη της Ευρωμεσογειακής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών και των Ελευθέρων Ζωνών, ώστε οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αποτελέσουν τη βάση και το εφαλτήριο για την ανάπτυξή και τη διείδυσή τους στο διεθνές οικονομικό γίγνεσθαι.

Όσον αφορά στην Ελλάδα ειδικότερα, η γεωγραφική της θέση στο ΝΑ άκρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της επιτρέπει αν όχι επιβάλλει, να προωθήσει την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και να αναδείξει στρατηγικά ένα αριθμό λιμένων σε κέντρα διαμετακομιστικού εμπορίου. Πέραν του λιμανιού της Θεσσαλονίκης, για το οποίο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη συνέχεια, αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την προώθηση και άλλων λιμένων νοτιότερων

περιοχών όπως ο Βόλος στο πλαίσιο άσκησης μίας ευρύτερης πολιτικής ανάδειξης της χώρας σε κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου, στην Ανατολική Μεσόγειο. Η άσκηση μίας τέτοιας πολιτικής θα μπορούσε να αποδειχθεί πολλαπλά επωφελής για τη χώρα μας.

Οι συγγραφείς

Περιεχόμενα

Μέρος Ι

ΕΥΡΩΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Κεφάλαιο 1: Η Εξέλιξη της Ευρωμεσογειακής Πολιτικής

Εισαγωγή.....	15
1. Η πρώτη απόπειρα.....	17
2. Από τη «σφαιρική» στη «νέα» μεσογειακή πολιτική.....	21
3. Η «Ανανεωμένη» Μεσογειακή Πολιτική.....	27
4. Η Διαδικασία της Βαρκελώνης.....	30
5. Η πορεία που ακολουθήθηκε μετά τη Βαρκελώνη.....	31

Κεφάλαιο 2: Ευρωμεσογειακές Σχέσεις

1. Αξίες και Πολιτισμοί.....	39
α. Ο αραβικός κόσμος γενικά.....	40
β. Το σύστημα αξιών του αραβικού κόσμου.....	42
γ. Το ζήτημα της ασφάλειας.....	45
δ. Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας.....	48
2. Οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις.....	53
α. Η κοινωνικο - οικονομική αναγκαιότητα προώθησης της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.....	55
β. Οι Ευρωμεσογειακές εμπορικές συναλλαγές.....	56
γ. Το Πρόγραμμα MEDA.....	59
3. Μεταφορές και Επικοινωνίες.....	60

α. Στόχοι και δράσεις της Διακήρυξης της Βαρκελώνης στον τομέα των μεταφορών	60
β. Τα αντικείμενα της συνεργασίας	61
γ. Μέτρα και πλαίσια συνεργασίας για την διευκόλυνση - Ανάπτυξη των μεταφορών	63
δ. Οι επικοινωνίες στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία	66
4. Περιβάλλον και Ενέργεια.....	68
α. Το περιβάλλον και η δυναμική της ανάπτυξης στο πλαίσιο των ΗΕ	70
β. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το περιβάλλον.....	73
γ. Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και περιβάλλον.....	75
δ. Διεθνείς συμβάσεις για την προστασία της Μεσογείου και η ελληνική αντιμετώπιση	81
ε. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενέργεια.....	84
στ. Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και ενέργεια.....	91
ζ. Τα Ευρωμεσογειακά ενεργειακά προγράμματα	97

Μέρος II

ΔΙΑΜΕΤΑΚΟΜΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΖΩΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Κεφάλαιο 3: Η Ευρωμεσογειακή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών

1. Η Διακήρυξη της Βαρκελώνης	103
2. Οι Προϋποθέσεις Δημιουργίας της Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών.....	108
3. Οι Συμφωνίες Σύνδεσης και η Περίπτωση της Τυνησίας.....	115
4. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	118

Κεφάλαιο 4: Η Διαμετακόμιση στην Ευρωπαϊκή Ένωση

1. Ελεύθερες Ζώνες και Ανασταλτικά Οικονομικά Καθεστάτα	123
---	-----

2. Οικονομικές και Πολιτικές Διαστάσεις της Διαμετακόμισης.....	126
Τα πλεονεκτήματα της διαμετακόμισης και το κοινοτικό δίκαιο.....	126
3. Η εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου στην περίπτωση των Ελευθέρων Ζωνών	129
α. Οι Ελεύθερες Ζώνες στο πλαίσιο του Κοινοτικού Τελωνειακού Κώδικα	129
β. Διμερείς Συμφωνίες Περί Ελευθέρων Ζωνών και κίνδυνος θέσπισης ‘αντικοινοτικών διατάξεων’	132
γ. Ο Δυνητικός Χαρακτήρας των Κοινοτικών Διατάξεων περί Ελευθέρων Ζωνών.....	135
δ. Η Διαλεκτική Σχέση Διαμετακομιστικής Ελευθερίας και Εθνικής Κυριαρχίας των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	137
ε. Η Περίπτωση της Ελεύθερης Ζώνης του Λιμένα Θεσσαλονίκης.....	139

Παραρτήματα

Appendix 1 (Παράρτημα 1)

Barcelona Declaration Adopted at the Euro-Mediterranean Conference

(27 and 28 November 1995)..... 145

- Political and Security Partnership: Establishing a common area of peace and stability..... 147
- Economic and Financial Partnership: Creating an area of shared prosperity..... 149
- Partnership in Social, Cultural and Human Affairs: Zdeveloping human resources, promoting understanding between cultures and exchanges between civil societies..... 153
- Follow-up to the conference..... 155
- Annex – Work Programme..... 156

Appendix 2 (Παράρτημα 2)

The Euro-Mediterranean – Free-Trade Area..... 167

- Set to become the world's biggest marketplace..... 167

- Implementing free trade through Association Agreements 167
- The tasks of the Mediterranean Partners..... 168

Appendix 3 (Παράρτημα 3)

The Euro-Mediterranean Partnership	169
1. The Euro-Mediterranean Partnership.....	169
2. Country context	171
3. General Co-operation Framework	188
4. European Community Co-operation – views for the future.....	192

Appendix 4 (Παράρτημα 4)

The Growth of Euromediterranean Cooperation	195
--	-----

Appendix 5 (Παράρτημα 5)

EuroMeSCo Papers: Germany and the EuroMediterranean Partnership – Gradually Becoming a Mediterranean State	199
Introduction.....	199
1. Approaching the Mediterranean.....	200
2. The EMP as a Learning Process.....	203
3. Preparing for 1999	206

Appendix 6 (Παράρτημα 6)

Barcelona Conference establishes a Euro-Mediterranean partnership	211
1. Political and Security Partnership	212
2. Economic and Financial Partnership	212
3. Partnership in Social, Cultural and Human Affairs.....	213
4. Follow-Up.....	213
5. Work Programme	214

Βιβλιογραφία	217
---------------------------	-----

Ελληνικές και Ξενόγλωσσες Συντομογραφίες

A.I.S.:	Annals of International Studies
B.Y.B.I.L.:	British Year Book of International Law
C.A.E.T.T.T.I.:	Central Asian External Trade and Transit Transport Initiative
C.L.B.:	Commonwealth Law Bulletin
C.W.I.L.J.:	California Western International Law Journal
Δ.N.T.:	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
E.C.A.F.E.:	Economic Commission for Asia and Far East
Ε.Δ.Ι.Α.Μ.Ε.Π.:	Ελληνικό Ινστιτούτο Αμυντικής Εξωτερικής Πολιτικής
E.R.P.:	European Recovery Programme
Φ.Ε.Κ.:	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως
H.E.:	Ηνωμένα Έθνη
G.A.T.T.:	General Agreement on Tariffs and Trade
G.J.I.C.L.:	Georgia Journal of International and Comparative Law
I.L.C.:	International Law Commission
I.L.P.:	International Law and Politics
I.T.O.:	International Trade Organization
J.C.J.R.:	International Court of Justice Reports
J.E.C.I.C.:	Journal of Economic Cooperation among Islamic Countries
J.W.T.L.:	Journal of World Trade Law
M.P.:	Marine Policy
N.I.L.R.:	Netherlands International Law Review
O.D.I.L.:	Ocean Development and International Law
O.H.E.:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Π.Γ.Δ.Μ.:	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
P.G.Q.:	Political Geography Quarterly
R.G.D.I.P.:	Revue Générale de Droit International Public
R.G.G.:	Revue de Géographie et de Géopolitique
R.H.D.I.:	Revue Hellénique de Droit International
S.A.Y.B.I.L.:	South Africa Year Book of International Law
S.D.L.R.:	San Diego Law Review
T.G.S.:	Transactions of Grotius Society
U.N.C.L.O.S.:	United Nations Conference of Law of the Sea
U.N.C.T.A.D.:	United Nations Conference on Trade and Development
U.N.I.D.O.:	United Nation Industrial Development Organization
U.N.T.S.:	United Nations Treaty Series
V.J.I.L.:	Virginia Journal of International Law

1^ο**Κεφάλαιο****Η Εξέλιξη
της Ευρωμεσογειακής Πολιτικής****Εισαγωγή**

Ως χρονική αφετηρία της πρώτης περιόδου στις σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης και μεσογειακών κρατών θα πρέπει να θεωρηθεί η υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης για την ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Οι δυσχέρειες που αντιμετώπισε η δημιουργία αυτής της σχέσης ήταν απόρροια των λόγων επί των οποίων αυτή η σχέση θεμελιώθηκε: η επούλωση των τραυμάτων της αποικιοκρατίας από τη Γαλλία και την Ιταλία σε πρώτο στάδιο και τη Βρετανία και την Ισπανία σε δεύτερο στάδιο, καθόρισαν την ποιότητα και το οροθετημένο στον οικονομικό, κυρίως, τομέα πεδίο της.

Έτσι, την εμπέδωση της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας σηματοδοτεί ουσιαστικά η Διακήρυξη της Βαρκελώνης, η οποία, καθόρισε μια νέα πορεία στις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα λεγόμενες Τρίτες Μεσογειακές Χώρες _ τα μεσογειακά, δηλαδή, κράτη που δεν αποτελούν μέρη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η πορεία που, κατά την εν λόγω Διακήρυξη, αφορά σε μία «σφαιρική» πολιτική με επιμέρους συνιστώσες ένα αριθμό πολιτικών δράσεων και συνεργασιών από την Ευρωπαϊκή Ένωση προς τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες επήλθε εν τέλει μετά από μια μακρά περίοδο κατά την οποία οι σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών περιορίζονταν στο εμπορικό κατά βάση πεδίο.

Το ζήτημα της «σφαιρικής» προσέγγισης των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών από την Ευρωπαϊκή Ένωση, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον δεδομένου ότι αντιμετώπισε ποικίλες δυσκολίες λόγω της πολυσυλλεκτικότητας των πολιτισμών των μεσογειακών κρατών, που δεν έχει μέχρι σήμερα επιτρέψει τη σύνθεση αυτών των πολιτισμών ως εφελτήριο για την εγκαθίδρυση ενός περιφερειακού πλαισίου συνεργασίας. Εύστοχα ο Α. Pisani προσεγγίζει αυτή την πολυσυλλεκτικότητα με τον ακόλουθο τρόπο: «[ο] μεσογειακός χώρος είναι τόπος συνάντησης τριών ηπείρων: της πιο φτωχής, της πιο πλούσιας και της πιο πυκνοκατοικημένης του πλανήτη. Έτσι θα μπορούσε να συμπυκνωθεί η ιστορία της και να σκιαγραφηθεί το μέλλον της. Από τα πανάρχαια χρόνια οι λευκοί, οι μελαψοί, οι μαύροι, οι κίτρινοι έκαναν ανταλλαγές, χωρίς να αναμειγνύονται, συγκρούστηκαν μεταξύ τους, χωρίς να αλληλο-εξοντωθούν, εξουσίασαν οι μεν τους δε αλληλοεπηραζόμενοι. Η Ευρώπη κατέκτησε τον κόσμο, αλλά η Ασία παραμένει η αστείρευτη πηγή που ήταν πάντοτε. Η αβέβαιη Αφρική λέγεται ότι υπήρξε το λίκνο του ανθρώπινου είδους, όπως κι ένας θησαυρός τον οποίο οι άλλοι λεηλάτησαν απερίσκεπτα. Η Ασία και η Αφρική είναι και οι δυο τους σίγουρες ότι θα έρθει η ώρα τους της μίας μετά της άλλης ... έπειτα από τους ευρωπαίους και τους αμερικάνους...».¹

Παρά τις όποιες αντικειμενικές δυσκολίες πάντως, η Διακήρυξη της Βαρκελώνης επιτυγχάνει να σηματοδοτήσει την εξέλιξη μιας ευρωμεσογειακής σχέσης εντασσόμενης στο πεδίο των εξωτερικών της σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε *οικονομικό* επίπεδο απώτερο στόχο αυτής της σχέσης θα αποτελούσε για την Ευρωπαϊκή Ένωση η δημιουργία μιας Ευρωμεσογειακής Οικονομικής Ζώνης, η οποία, σταδιακά θα μπορούσε να μετεξελιχθεί, με χρηματοδοτική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε μια Ευρωμεσογειακή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών. Ορθά, ωστόσο, μια Ευρωμεσογειακή Ζώνη Πολιτικής Σταθερότητας και Ασφάλειας θεωρήθηκε, σε *πολιτικό* επίπεδο, το αναγκαίο προαπαιτούμενο για την επίτευξη αυτής της οικονομικής ζώνης.

1 Βλ. Ε. Pisani, «Η Τρι – ηπειρωτική Μεσόγειος. Προβληματισμός πάνω σε ένα Προβληματικό Χώρο», *Ευρωπαϊκή Έκφραση*, τ. 28, Ιανουάριος 1998, σελ. 30.

1 Η πρώτη απόπειρα

Ως χρονικό σημείο έναρξης της πρώτης περιόδου της Ευρωμεσογειακής Σχέσης θα πρέπει να θεωρηθεί το έτος 1957 που συνομολογήθηκε η Συνθήκη της Ρώμης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Και αυτό γιατί σε Πρωτόκολλο² της εν λόγω συνθήκης προβλεπόταν η υπογραφή συμφωνιών μεταξύ Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και του Μαρόκου, της Αλγερίας και της Τυνησίας.

Από την άλλη όμως πλευρά, είναι δύσκολο να εντάξει κανείς αυτές τις αποσπασματικές ρυθμίσεις σε ένα ευρύτερο σχέδιο δράσης της Κοινότητας σε σχέση με τα πιο πάνω μεσογειακά κράτη. Πολύ περισσότερο σε ένα σχέδιο μεσογειακής πολιτικής, καθώς οι ρυθμίσεις αυτές ταυτίστηκαν χρονικά με την αποαποικιοποίηση αφού αποτέλεσαν την τελευταία γέφυρα, οικονομικής κατά βάση συνεργασίας, μεταξύ των ευρωπαϊκών αποικιοκρατικών κρατών και των νέων ανεξάρτητων υπό ανεξαρτητοποίηση κρατών.³ Το κράτος που, για ευνόητους λόγους, πρωτοστάτησε στην προσπάθεια διατήρησης αυτών των σχέσεων ήταν η Γαλλία.⁴

Έκτοτε η Κοινότητα συνομολόγησε συνθήκες η μορφή των οποίων προσδιορίζεται κατά βάση από τη Συνθήκη της Ρώμης. Αυτές οι συνθήκες, που εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανάλογα με τον τύπο και το περιεχόμενο τους κατατάσσο-

2 Είναι πράγματι ενδιαφέρον ότι, παρόλο που η Αλγερία απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1962, οι ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου την αντιμετώπιζαν ουσιαστικά σαν ανεξάρτητο και με αυτή την έννοια ικανό κράτος να προχωρήσει στη συνομολόγηση συμφωνίας με την Κοινότητα ως συμβαλλόμενο μέρος. Αυτή ωστόσο η συμφωνία δεν επιτεύχθηκε εν τέλει σε αντιδιαστολή με την Τυνησία και το Μαρόκο που υπέγραψαν με την Κοινότητα εμπορικές συμφωνίες πενταετούς διάρκειας.

3 Βλ. F. Zaim, «The Third Generation of Euro – Mediterranean Association Agreements: A View From the South», *Mediterranean Politics*, Vol. 4, No. 2, Summer 1999, p. 39.

4 Βλ. N. Waites & S. Stavridis, «The EU and Mediterranean Member States», *The Foreign Policies of the EU's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990's*, ELIAMEP, Athens, 1999, p. 29.

νται στις εξής κατηγορίες: στις *εμπορικές* και στις *συμφωνίες σύνδεσης*.⁵

Οι πρώτες θεμελιώνονται στο άρθρο 113 της Συνθήκης της Ρώμης που παρέχει τη δυνατότητα στην Κοινότητα να συνάπτει προτιμησιακές ή μη προτιμησιακές συμφωνίες με τρίτα κράτη. Ως προτιμησιακές, θεωρούνται οι συμφωνίες που περιέχουν μειώσεις δασμών αποκλειστικά για τα συμβαλλόμενα μέρη της συμφωνίας, σε αντιδιαστολή με τις μη προτιμησιακές, των οποίων οι μειώσεις μπορούν να επεκταθούν σε κάθε τρίτο κράτος που ήθελε να κάνει χρήση αυτών.⁶

Οι προτιμησιακές συμφωνίες οι οποίες στην πλειονότητά τους στοχεύουν στη δημιουργία ζώνης ελευθέρων συναλλαγών ή τελωνειακής ένωσης έχουν δεχθεί κριτική γιατί παραβιάζουν την αρχή του μάλλον ευνοουμένου κράτους που αποβλέπει στη διενέργεια εμπορικών συναλλαγών χωρίς διακρίσεις.⁷ Ειδικότερα, η εφαρμογή της ρήτρας του μάλλον ευνοουμένου κράτους συνίσταται στη συμφωνία δύο κρατών Α και Β να επεκτείνουν και μεταξύ τους κάποια ευνοϊκότερη παραχώρηση του ενός από τα δύο προς ένα τρίτο κράτος.

Στη δεύτερη κατηγορία, αυτή των *συμφωνιών σύνδεσης*, συγκαταλέγονται όλες οι συμφωνίες που συνομολογούνται στη βάση του άρθρου 238 της Συνθήκης της Ρώμης⁸, οι οποίες αποβλέπουν είτε στη δημιουργία τελωνειακής ένωσης με απώτερο στόχο τη μελλοντική ενσωμάτωση της τρίτης χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (π.χ. οι συμφωνίες που είχαν συνομολογήσει η Ελλάδα και η Τουρκία), είτε στη δημιουργία ζώνης ελευθέρων συναλλαγών.⁹

Στις τελευταίες αυτές συμφωνίες, χαρακτηριστικό παράδειγμα των

5 Βλ. Κ. Π. Ιωακειμίδης, *Οι Εξωτερικές Οικονομικές Σχέσεις και Πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*, Εκδ. Παπαζήση, 1988, σελ. 15.

6 Βλ. Α. Τονίας, *Tariff Preferences in Mediterranean Diplomacy*, Macmillan, London, 1977, σελ. 3.

7 Βλ. Κ. Π. Ιωακειμίδης, *ibid.*

8 Για την εφαρμογή του άρθρου 238 *ratione personae* και *ratione materiae* στην περίπτωση των συμφωνιών συνδέσεως βλ. Θ. Χριστοδουλίδη, *Η Ε.Ο.Κ. και οι Μεσογειακές Χώρες*, Ειδική Έκδοση του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Πειραιώς, Αθήνα, 1973, σελ.33.

9 Βλ. Κ. Π. Ιωακειμίδης, *ibid.*

οποίων αποτελούν οι συμφωνίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις χώρες Magreb (Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Λιβύη, Μαυριτανία), Mashrek (Αίγυπτος, Δυτική Όχθη και Γάζα, Λίβανος, Ιορδανία, Συρία, Ιράκ) και η Σύμβαση της Lomé¹⁰, η Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει σε πρώτο στάδιο σε ετεροβαρή βάση δασμολογικές προτιμήσεις στα συμβαλλόμενα τρίτα κράτη, καθώς και ένα ευρύ φάσμα συνεργασιών βιομηχανικού, τεχνολογικού και χρηματοδοτικού χαρακτήρα.¹¹

Η συνομολόγηση συμφωνίας σύνδεσης της Κοινότητας με την Ελλάδα της 9^{ης} Ιουλίου 1961 εντάσσεται στην κατηγορία των συμφωνιών που συνομολογεί η Ευρωπαϊκή Ένωση με τρίτα κράτη στη βάση του άρθρου 238. Σε αυτή τη συμφωνία, που συνιστά στην πράξη το πρώτο βήμα της Κοινότητας στην κατεύθυνση της μεσογειακής πολιτικής¹², ο προτιμησιακός δεσμός μεταξύ των εταίρων της συμφωνίας καθορίστηκε στη «φιλόδοξη βάση» της τελωνειακής ένωσης.¹³ Για την Ελλάδα ενώ η κατάργηση των τελωνειακών δασμών μεταξύ των συμβαλλομένων μερών είχε ορισθεί κατ' αρχήν στα δώδεκα χρόνια, ένας σημαντικός κατάλογος προϊόντων που αναφέρονταν στο παράρτημα Ι της συμφωνίας επρόκειτο ν' ακολουθήσει ένα χρονοδιάγραμμα σταδιακής μειώσεως σε περίοδο 22 ετών.¹⁴

Είναι προφανές ότι η χρονική αυτή διαφορά είχε τεθεί υπέρ της Ελλάδας υπό την έννοια ότι ελάμβανε υπόψη η συμφωνία τον άνισο χαρακτήρα των οικονομικών υποδομών που υπήρχαν μεταξύ Κοινότητας και Ελλάδας.¹⁵ Στη βάση της συμφωνίας σύνδεσης, στην Ελλάδα παρέχονταν η δυνατότητα να επιβάλει αυξήσεις ή να εισάγει τελωνειακούς δεσμούς στις εισαγωγές προϊόντων εκτός από εκείνα που δεν περιλάμβανε το χρονοδιάγραμμα των 22

10 Για την εν λόγω σύμβαση βλ. Α.Ν. Κούτρη, *Σύμβαση Lomé II – Ελλάδα*, Εκδ. Παπαζήση, 1986.

11 Βλ. Κ. Π. Ιωακειμίδης, *ibid.*

12 Βλ. ΕΕ της 18 Φεβρουαρίου 1963, σελ. 293.

13 Βλ. Ν. Vaulont, *Η Τελωνειακή Ένωση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας*, Συλλογή Ευρωπαϊκές Προοπτικές, Βρυξέλλες, Εκδ. Παπαζήση, 1980, σελ. 40.

14 Βλ. J. Licari, «The Euro – Mediterranean Partnership: Economic and Financial Aspects» *Mediterranean Politics*, Vol. 3, No. 3, Winter 1998, p.3.

15 Βλ. Ν. Vaulont, *ibid.*

ετών, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η δημιουργία νέων βιομηχανιών μεταποίησης.¹⁶ Αντίθετα, η Κοινότητα δέχθηκε για ορισμένα προϊόντα (καπνά, σταφίδα) που ενδιέφεραν ιδιαίτερα τους Έλληνες εξαγωγείς, να καταργήσει όλους τους τελωνειακούς δασμούς ύστερα από περίοδο 6 μόνον ετών (πρωτόκολλα 15 και 17).¹⁷

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1963 ακολούθησε η συνομολόγηση μίας δεύτερης συμφωνίας σύνδεσης¹⁸ μεταξύ της Κοινότητας και της Τουρκίας¹⁹ ενώ από το 1969 και μετά η υπογραφή μιας σειράς συμφωνιών σηματοδοτεί τη στροφή της Κοινότητας στην υιοθέτηση μιας περισσότερο δραστικής μεσογειακής πολιτικής: το 1969 με την Τυνησία²⁰ και το Μαρόκο²¹, το 1970 με το Ισραήλ²², την Ισπανία²³ και τη Μάλτα²⁴ και το 1972 με την Κύπρο.²⁵

Είναι ενδιαφέρον ότι βασικό γνώρισμα των πιο πάνω συμφωνιών, με εξαίρεση τις συμφωνίες σύνδεσης Ελλάδας και Τουρκίας, αποτελεί ο προτιμσιακός χαρακτήρας υπό την εξής έννοια: οι δασμολογικές προτιμήσεις που καθιέρωσαν οι εν λόγω συμφωνίες είχαν ετεροβαρή χαρακτήρα, καθόσον περιοριζόνταν μόνον στα προϊόντα καταγωγής των τρίτων, ως προς την Κοινότητα, κρατών. Δηλαδή, οι συμφωνίες αυτές συνομολογήθηκαν με σκοπό να ευνοήσουν τις εξαγωγές και κατ' επέκταση τις οικονομίες των τρίτων κρατών και ο βαθμός της εκάστοτε δασμολογικής προτιμήσεως υποδήλωνε το πλεονέκτημα που επιθυμούσε να προσδώσει η Κοινότητα σε έκαστο των κρατών με το οποίο συνομολογούσε τη συμφωνία σύνδεσης.

Έτσι, η Κοινότητα κατήργησε παντελώς τους τελωνειακούς δασμούς,

16 *Id.*

17 *Id.*

18 Βλ. ΕΕ της 29 Δεκεμβρίου 1964. Υπογράφηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 1963.

19 Βλ. J. Licari, *ibid.*

20 Βλ. ΕΕ L 198 της 8 Αυγούστου 1969. Υπογράφηκε στις 28 Μαρτίου 1969.

21 Βλ. ΕΕ L 197 της 8 Αυγούστου 1969. Υπογράφηκε στις 31 Μαρτίου 1969.

22 Βλ. ΕΕ L 183 της 17^{ης} Αυγούστου 1970.

23 Βλ. ΕΕ L 182 της 16^{ης} Αυγούστου 1970.

24 Βλ. ΕΕ L 61 της 14^{ης} Μαρτίου 1971. Υπογράφηκε στις 5 Δεκεμβρίου 1970.

25 Βλ. ΕΕ L 133 της 21^{ης} Μαΐου 1973. Υπογράφηκε στις 19 Δεκεμβρίου 1972.

και με αυτή την έννοια επέτρεψε την ελεύθερη εισαγωγή στην αγορά της, σε όλα σχεδόν τα προϊόντα που κατάγονταν από το Μαρόκο και την Τυνησία²⁶ – είναι ευνόητο ότι η προνομιακή αυτή μεταχείριση στα δύο κράτη οφείλεται στη Γαλλία και ειδικότερα στο γεγονός ότι αποτελούσαν πρώην αποικίες της. Η μείωση στο ποσοστό του Κοινού Τελωνειακού Δασμολογίου που παραχωρήθηκε για τα προϊόντα που προέρχονταν από τη Μάλτα και την Κύπρο έφθανε στο 70%, ενώ για τα προϊόντα με καταγωγή την Ισπανία και το Ισραήλ οι παραχωρηθείσες μειώσεις κυμαίνονταν μεταξύ 60 και 50%.²⁷ Είναι ενδιαφέρον ότι καμία από τις χώρες που είχαν συνδεθεί με την Κοινότητα μέσω αυτών των συμφωνιών, δεν παραχωρούσε προς την Κοινότητα ελεύθερη εισαγωγή στις αγορές της με κατάργηση των τελωνειακών δασμών. Η Μάλτα και η Κύπρος, ειδικότερα, παραχωρούσαν μία μείωση κατά 35% στους εθνικούς δασμούς διατηρώντας παράλληλα τους καταλόγους προϊόντων για τους οποίους οι μειώσεις ήταν χαμηλότερες, ενώ η Ισπανία προέβλεπε ομοιόμορφα ποσοστά μειώσεως κατά 60% και 25%. Το Ισραήλ κατένειμε τις παραχωρήσεις του σε τέσσερις καταλόγους που προέβλεπαν ποσοστά μειώσεως κατά 30, 25, 15 και 10%.²⁸

2 Από τη «σφαιρική» στη «νέα» μεσογειακή πολιτική

Στην αμέσως επόμενη περίοδο μετά το 1972, μια σειρά παραγόντων συνέβαλλε δραστικά στην εκπόνηση από την Κοινότητα μιας νέας, «σφαιρικής», μεσογειακής πολιτικής. Στη σημαντική αυτή διαφοροποίηση της στάσης της Κοινότητας θα πρέπει μεταξύ άλλων να υπολογίσουμε την πετρελαϊκή κρίση της δεκαετίας του '70, την ένταξη στην Κοινότητα της Μεγάλης Βρετανίας, της Δανίας και της Ιρλανδίας, την υποχρέωση της Κοινότητας να υπογράψει νέες συμφωνίες με το Μαρόκο και την Τυνησία πάνω σε

26 Βλ. N.Vaulont, *Η Τελωνειακή Ένωση ...*, σελ. 42.

27 *Id.*

28 *Id.*

μια ευρύτερη βάση, τη βούληση κρατών όπως το Ισραήλ και η Ισπανία να ενταχθούν στο Σύστημα Γενικών Δασμολογικών Προτιμήσεων και, ακόμη, τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη που από το 1964 και μετά επιδίωκε την επίτευξη ευρύτερων και δικαιότερων συνεργασιών ανάμεσα στην Κοινότητα και τις μεσογειακές χώρες που ανήκαν στους κόλπους της.²⁹

Ειδικότερα, το ζήτημα των σχέσεων αυτών ήταν σημαντικό για την αλλαγή της πολιτικής που μέχρι πρότινος ασκούσε η Κοινότητα, υπό την έννοια ότι ο προηγούμενος αποσπασματικός χαρακτήρας των δράσεών της θα μπορούσε να δημιουργήσει αριθμό παρενεργειών στην εσωτερική αγορά της, στην πλέον κρίσιμη φάση: τη φάση διεύρυνσης και αναζήτησης νέου, περισσότερο σύνθετου και ολοκληρωμένου προσανατολισμού.

Πράγματι, η ένταξη της Μεγάλης Βρετανίας, της Δανίας και της Ιρλαν-

29 Το 1962, κράτη της Αφρικής, Ασίας και Λατινικής Αμερικής, συνεκάλεσαν την Διάσκεψη του Καΐρου. Ήταν η πρώτη φορά που τα κράτη αυτών των ηπείρων καθόρισαν κοινές θέσεις αναφορικά με όλα, σχεδόν, τα ζητήματα περιφερειακά ή διεθνή. Η Απόφαση, ενώ τονίζει την αναγκαιότητα επίλυσης των προβλημάτων αυτών μέσα στα πλαίσια του Ο.Η.Ε., καθόριζε επίσης την σύγκλιση της Πρώτης UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development I) για το 1964. Τον επόμενο χρόνο, το 1963, σε μια κοινή δήλωση 75 κρατών από τις τρεις ηπείρους που αποτελούν γεωγραφικά τον Τρίτο Κόσμο ανακοινώθηκε επίσημα η σύσταση της ομάδας των 77 κρατών (του Τρίτου Κόσμου), που θα συμμετείχαν στην Πρώτη UNCTAD, το 1964. Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη, έλαβε χώρα στη Γενεύη, από 23 Μαρτίου έως και 17 Ιουνίου του 1964. Στην πραγματικά μεγάλη αυτή συνδιάσκεψη συμμετείχαν 120 κράτη συνολικά, ενώ τα κράτη του Τρίτου Κόσμου ήταν 77 (Ομάδα των "77"). Μετά την έντονη προσπάθεια των 77 αυτών κρατών για υποστήριξη των συμφερόντων τους, σε σχέση με το εμπόριο και την ανάπτυξη, ήταν δεδομένο ότι κάθε νέο κράτος που προερχόταν από την αποαποικιοποίηση, εντασσόταν αυτόματα στην ομάδα αυτή. Η Διακήρυξη του Καΐρου αναφέρεται στην Απόφαση 1820-XVII της 18ης Δεκεμβρίου 1962, της Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ. Η (κοινή) Δήλωση αναφέρεται στην Απόφαση 1897(XVIII) της 11ης Νοεμβρίου 1963, της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. Για την ECAFE, Regional Economic Cooperation in Asia and the Far East: Report of the Ministerial Conference on Asian Economic Cooperation, που έλαβε χώρα στη Μανίλα μεταξύ 3 και 6 Δεκεμβρίου 1963 βλ. (E/CN. 11/641) (United Nations, 1964).

δίας στην Κοινότητα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, αφενός ενδυνάμωσε και συσπείρωσε την Κοινότητα ως οικονομική οντότητα, αφετέρου δημιούργησε τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την άσκηση μιας περισσότερο συντονισμένης και ολοκληρωμένης πολιτικής απέναντι στις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες.

Από μία περισσότερο γεωπολιτική παρά οικονομική θεώρηση, αυτή η εξέλιξη της πολιτικής της Κοινότητας από το επίπεδο των διμερών σχέσεων στο περιφερειακό επίπεδο ήταν απόρροια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Και αυτό γιατί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση επουδενί θα μπορούσε να θεωρηθεί επιτυχής και ολοκληρωμένη στην περίπτωση που η φυσική επέκτασή της³⁰, οι χώρες δηλαδή που συνιστούσαν τη νότια περιφέρεια της, αντιμετώπιζονταν από την Κοινότητα μονομερώς. Είναι ευνόητο ότι η άσκηση μίας «σφαιρικής» πολιτικής από την Κοινότητα προς τις χώρες αυτές αυτής, θα ήταν εν τέλει επωφελής για την ίδια την Κοινότητα για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς, στρατηγικούς.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλλε με μορφή σχεδίου πρόταση για μία «σφαιρική» μεσογειακή πολιτική στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 1972. Το εν λόγω σχέδιο, που έγινε δεκτό από το Συμβούλιο τον Οκτώβριο του ίδιου έτους στο Παρίσι, ενώ τόνιζε το ενδιαφέρον της Κοινότητας να προχωρήσει στην ανάπτυξη ιδιαίτερων σχέσεων με τα κράτη που βρέχονται από τη Μεσόγειο, διαφοροποιούνταν ως προς την Ελλάδα και την Τουρκία για τον εξής λόγο: οι συμφωνίες που είχαν συνομολογηθεί μεταξύ της Κοινότητας και των χωρών αυτών στόχευαν στην ένταξή τους στην Κοινότητα.³¹ Αυτή η «σφαιρική» μεσογειακή πολιτική, που εξαιρούσε από το πεδίο δράσης της τη Λιβύη και την Αλβανία³², δεν περιοριζόταν στην οικονομική συνεργασία.

30 Βλ. E. R. Grilli, *The European Community and the Developing Countries*, Cambridge University Press, 1993, σελ. 186.

31 Βλ. B. Khader, «Le Partenariat Euro – Méditerranéen. Apres la Conference de Barcelone», Paris: L' Harmattan, 1997, σελ. 30.

32 Το πολιτικό σύστημα των κρατών αυτών βασιζόταν στο σύστημα της κλειστής οικονομίας που κάθε άλλο παρά εννοούσε οικονομικές συνεργασίες. Ήταν αυτός ακριβώς ο λόγος που επέδειξαν σχετική αδιαφορία σε μια προσέγγιση προς την Κοι-

Την Κοινότητα ενδιέφερε, ειδικότερα, η ανάπτυξη μίας συνεργασίας με όλες τις χώρες του Maghreb και του Mashreq που θα είχε απότερο στόχο την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα των κρατών της Μεσογείου.

Για τις συμφωνίες αυτές που υπογράφηκαν στις αρχές του 1977³³ πρότυπο αποτέλεσε η Συμφωνία της Λομέ αναφορικά με το προτιμησιακό καθεστώς της.³⁴ Μεταξύ άλλων οι εν λόγω συμφωνίες καθιέρωναν την αρχή της μη αμοιβαιότητας, η οποία δεν ίσχυσε, πάντως, για τη νέα συμφωνία που υπέγραψε το Ισραήλ με την Κοινότητα στις 11 Μαΐου 1975.³⁵ Την αρχή της αμοιβαιότητας στην περίπτωση του Ισραήλ ενίσχυε το γεγονός ότι η συγκεκριμένη συμφωνία προέβλεπε την είσοδο στο έδαφος του Ισραήλ κοινοτικών προϊόντων χωρίς δασμούς, ενώ μέχρι το 1985 ένα χρονοδιάγραμμα δασμολογικού αποπλισμού θα βρισκόταν σε εξέλιξη.³⁶

Εξετάζοντας από μία γενικότερη άποψη την πολιτική που άσκησε τη συγκεκριμένη περίοδο η Κοινότητα προς τα κράτη της νότιας λεκάνης της Μεσογείου, ερωτηματικά γεννώνται για το κατά πόσον θα μπορούσε να αποτιμηθεί εν τέλει ως «σφαιρική», η πολιτική που αρκετά φιλόδοξα είχε χαρακτηριστεί έτσι το φθινόπωρο του 1972 στο σχέδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Και αυτό γιατί η πολιτική που στην πράξη ακολουθήθηκε από την Κοινότητα είχε διμερή χαρακτήρα, δεν οδήγησε σε περιφερειακές συναντήσεις και πολύ περισσότερο σε συνεργασίες, ενώ τα αντικείμενα ρυθμίσεως αυτών των συμφωνιών περιορίζονταν στο μέτρο που δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη μίας ελεύθερης εμπορικής πολιτικής.

Από την άλλη όμως πλευρά θα ήταν άδικη μια αυστηρή κριτική προς την Κοινότητα για τα αποτελέσματα της πολιτικής που τότε άσκησε, καθόσον

νότητα, γεγονός που εν τέλει οδήγησε στην εξαίρεσή τους από το τελικό κείμενο της «σφαιρικής» μεσογειακής πολιτικής της Κοινότητας το 1972.

33 Βλ. ΕΕ L 263 – 269 της 27 Σεπτεμβρίου 1978.

34 Για τη Σύμβαση της Λομέ της 28 Φεβρουαρίου 1975 που καθιερώνει ένα σύγχρονο, πράγματι, καθεστώς δασμολογικών προτιμήσεων στις οικονομικές σχέσεις της Κοινότητας με τις αναπτυσσόμενες χώρες βλ. ΕΕ L 25 της 30 Ιανουαρίου 1976.

35 Η εν λόγω συμφωνία διατηρούσε την αρχή της αμοιβαιότητας που είχε ήδη υιοθετήσει η αντίστοιχη συμφωνία του 1970. Βλ. ΕΕ L 136 της 28 Μαΐου 1970.

36 Βλ. N.Vaulont, *Η Τελωνειακή Ένωση ...*, σελ. 45-6.

ήταν πράγματι δύσκολη και πιθανά αδύνατη η άσκηση μίας περισσότερο «σφαιρικής» πολιτικής με κράτη τα οποία αδυνατούσαν να δημιουργήσουν κοινούς δίαυλους επικοινωνίας ακόμη και στο δικό τους στενότερο περιφερειακό πεδίο λόγω των πολλών αντιθέσεων που τα χαρακτήριζαν σε όλα τα επίπεδα.

Με αυτή την έννοια η άσκηση αυτή της αποσπασματικής, πράγματι, πολιτικής από την Κοινότητα εκείνη την περίοδο, που σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις περιοριζόταν στη ρύθμιση συγκεκριμένων προϊόντων, θα πρέπει να χαρακτηριστεί σημαντική. Και αυτό γιατί επέτυχε να δημιουργήσει τις βάσεις για την ανάπτυξη ενός μονιμότερου διαλόγου με αντικείμενο ένα σαφώς περισσότερο διευρυμένο επίπεδο από αυτό που αντιστοιχούσε στις συμφωνίες της πρώιμης εκείνης περιόδου.

Η ένταξη στην Κοινότητα νέων κρατών, της Ελλάδας το 1981, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας το 1986 επέδρασε σημαντικά στην εξέλιξη της σχέσης Ευρωπαϊκής Κοινότητας και Τρίτων Μεσογειακών Χωρών. Τα «νέα» κοινοτικά κράτη, και ιδίως η Ισπανία και η Πορτογαλία, παρήγαγαν και κατ' επέκταση εξήγαγαν ανταγωνιστικά προϊόντα με αυτά των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών. Ο Καθηγητής Λ. Τσούκαλης αναφέρει σχετικά: «Οι περισσότερες απ' αυτές τις χώρες [ΤΜΧ] παράγουν κυρίως αγροτικά προϊόντα ... Η ένταξη της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην ΕΚ [περιορίσει] ακόμη περισσότερο τις εξαγωγικές δυνατότητες άλλων μεσογειακών χωρών στην Ευρωπαϊκή αγορά, αυξάνοντας σημαντικά το βαθμό της κοινοτικής αυτάρκειας σε προϊόντα όπως τα φρούτα και τα λαχανικά. Δεν θα πρέπει, λοιπόν, να προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι, παρά τις προτιμησιακές συμφωνίες, το μερίδιο που κατέχουν οι χώρες της Μεσογείου στο εξωτερικό εμπόριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ελάχιστα [είχε] μεταβληθεί μεταξύ 1970 και 1994. Μάλιστα, το 50% περίπου του συνόλου των εξαγωγών από μεσογειακές χώρες προς την Ευρωπαϊκή Ένωση προέρχεται σήμερα από δύο μόνο χώρες: το Ισραήλ και την Τουρκία».³⁷

Ήταν αυτός ακριβώς ο λόγος που το Μάρτιο του 1985 η Κοινότητα προ-

37 Βλ. Λ. Τσούκαλης, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση σε Αναζήτηση Μεσογειακής Πολιτικής», *Ευρωπαϊκή Έκφραση*, τ.28, Ιανουάριος 1998, σελ. 36.

χώρησε στην τροποποίηση της προηγούμενης «σφαιρικής» πολιτικής με την εξαγγελία της «νέας» μεσογειακής πολιτικής. Η αναγκαιότητα που οδήγησε στην εκπόνηση και εφαρμογή της «νέας» μεσογειακής πολιτικής προσδιορίζει τον χαρακτήρα της: αυτή η πολιτική εξισορροπούσε ουσιαστικά τα συμφέροντα των μόλις ενταγμένων στην Κοινότητα κρατών με αυτά των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών.

Με αυτή την έννοια, η λύση που ακολουθούσε η «νέα» μεσογειακή πολιτική βάσιζε την εμπέδωση της ευρωμεσογειακής συνεργασίας κυρίως στην αυξημένη βοήθεια και στην παροχή ενισχύσεων προς τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες. Τα αποτελέσματα, ωστόσο, αυτής της πολιτικής δεν ήταν τα αναμενόμενα. Στην εξέλιξη αυτή θα πρέπει να υπολογίσουμε και την ανεξαρτητοποίηση των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών που από το 1989 και μετά απέσπασαν την προσοχή της Κοινότητας.³⁸

38 Ήδη από το Νοέμβριο του 1989 η Επιτροπή σε ανακοίνωσή της καθόρισε ένα νέο περιεχόμενο για τη μεσογειακή πολιτική το οποίο μεταξύ άλλων συνιστούν ο οικονομικός και πολιτικός διάλογος, η αύξηση των χρηματοδοτήσεων, ενώ, σε δεύτερο στάδιο, τον Ιούνιο του 1990 η Επιτροπή προσδιόρισε μία νέα σειρά δράσεων για την περίοδο 1992 – 6. Βλ. αντίστοιχα Commission of the European Community, Redirecting the Community's Mediterranean Policy– Communication to the Council, Doc. SEC(89) 1961, Βρυξέλλες, 23 Νοεμβρίου 1989· Commission of the European Community, Redirecting the Community's Mediterranean Policy– Proposals for the Period 1992 –6. Communication to the Council, Doc.SEC(90) 812, Βρυξέλλες, 1 Ιουνίου 1990.

3 Η «Ανανεωμένη» Μεσογειακή Πολιτική

Η στροφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ακολουθήσει «διορθωτική» πολιτική έναντι των κρατών που πλαισιώνουν τη Μεσόγειο,³⁹ καθίσταται εμφανής μετά το 1991. Τη στροφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τη Μεσόγειο σηματοδοτεί, ειδικότερα, η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας τον Ιούνιο 1992 σύμφωνα με την οποία «η Μεσόγειος αποτελεί μια ζώνη προτεραιότητας με στρατηγική σημασία για την Ευρωπαϊκή Ένωση» και ακόμη ότι «οι νότιες και ανατολικές ακτές της Μεσογείου, καθώς και η Μέση Ανατολή, είναι γεωγραφικές περιοχές που έχουν μεγάλο ενδιαφέρον για την Ένωση τόσο από άποψη ασφαλείας όσο και από άποψη κοινωνικής σταθερότητας».⁴⁰

Στις 19 Οκτωβρίου 1994, η Ευρωπαϊκή Ένωση⁴¹, προσδιόρισε τα βασικότερα σημεία του οράματός της με έγγραφο που αφορούσε στην «ενίσχυση της μεσογειακής πολιτικής» και στη «δημιουργία εταιρικής σχέσης μεταξύ της Ευρώπης και των χωρών της Μεσογείου». Το έγγραφο αυτό, μεταξύ άλλων, ανέφερε τα εξής:

39 Η Μεσόγειος αντιμετωπίστηκε ως ενιαίος χώρος για πρώτη φορά το 1991 στο πλαίσιο της «ανανεωμένης μεσογειακής πολιτικής». Βλ. Χ. Τσαρδανίδης, *Η Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και η Ελλάδα*, ΕΚΕΜ, Αθήνα, 1992.

40 Βλ. Θ. Π. Ντόκος & Φ. Τ. Πιέρρος, *Η Μεσόγειος προς τον 21^ο Αιώνα. Η Θέση της Ελλάδας*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σελ. 256.

41 Είναι προφανές ότι στη θετική στάση της Κοινότητας έχει συμβάλει σε σημαντικό βαθμό η εκπεφρασμένη βούληση των νοτίων περιοχών της ΕΕ (Γαλλίας, Ελλάδα, Ισπανίας, Ιταλίας, Πορτογαλίας), των βορείων περιοχών της Αφρικής (Αίγυπτος, Αλγερία, Λιβύη, Μαρόκο, Μαυριτανία, Τυνησία), οι χώρες της Μέσης Ανατολής που διαθέτουν πρόσβαση και συμφέροντα στη Μεσόγειο (Ιορδανία, Ισραήλ, Λίβανος, Παλαιστίνη, Συρία) και η Κύπρος, Μάλτα, Τουρκία, οι λεγόμενες νοτιοανατολικές ή τρίτες μεσογειακές χώρες, να δημιουργήσουν έως το 2010 μία Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών στην περιοχή της Μεσογείου· αυτή, μάλιστα, η βούληση αποτελεί για τα εν λόγω κράτη μεσοπρόθεσμο στρατηγικό στόχο. Βλ. Ι. Α. Σεϊμένη, «Το Σενάριο της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας», *Γεωπολιτική*, τ. 12, 2000, σελ. 34-5.

... Υπάρχουν πολλοί τομείς αλληλεξάρτησης Ευρώπης - χωρών της Μεσογείου, ιδίως το περιβάλλον, η ενέργεια, η μετανάστευση, το εμπόριο και οι επενδύσεις. Έχει ζωτική σημασία για την Ευρωπαϊκή Ένωση να βοηθήσει τις μεσογειακές χώρες να αντεπεξέλθουν στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν ...⁴²

Ένα δεύτερο έγγραφο, της 8 Μαρτίου 1995, που περιλάμβανε «προτάσεις για την εφαρμογή μίας ευρωμεσογειακής σχέσης εταιρικής σχέσης» και, συνακόλουθα, για την «ενίσχυση της μεσογειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ανέφερε τα εξής:

... Υπάρχουν ισχυρές σχέσεις αλληλεξάρτησης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των μεσογειακών εταίρων της σε πολλούς τομείς. Τα συμφέροντα της Ευρώπης ποικίλουν ιδίως σε τομείς όπως το περιβάλλον, ο ανεφοδιασμός σε ενέργεια, η μετανάστευση, το εμπόριο και οι επενδύσεις...

Στις 9 και 10 Δεκεμβρίου 1994, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Έσσεν, καθόρισε τις κατευθυντήριες γραμμές δράσης για την ενίσχυση της στρατηγικής της Λευκής Βίβλου για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση, με ειδική αναφορά στα μέτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας και στην έναρξη της λειτουργίας των διευρωπαϊκών δικτύων. Ενέκρινε επίσης τη συνολική στρατηγική για την προσέγγιση των συνδεδεμένων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με την Κοινότητα και επανέλαβε τη δέσμευσή του να θεσπίσει την ευρωμεσογειακή συνεργασία⁴³, ενώ στις 20 Νοεμβρίου 1995 υπογράφηκε η συμφωνία ευρωμεσογειακής σύνδεσης με το Ισραήλ.

42 Βλ. Θ. Π. Ντόκος & Φ.Τ. Πιέρρος, *Η Μεσόγειος...*, σελ. 259.

43 Στο Έσσεν τα κράτη – μέλη της ΕΕ διακήρυξαν ότι η Μεσόγειος αποτελεί «ζώνη προτεραιότητας για την ΕΕ με στρατηγική σημασία». Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 9 και 10 Δεκεμβρίου 1994, Συμπεράσματα Προεδρίας, στο έργο Κ. Λυμπερόπουλος, *Η Μεσογειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι Ελληνικές Προτεραιότητες*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σελ.149.

Ως προς το εξεταζόμενο ζήτημα σημαντικό επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα Συμπεράσματα της Προεδρίας, που διατυπώθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 15-16 Δεκεμβρίου 1995.

Σε αυτά τα συμπεράσματα,

... [τ]ο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τονίζει τη μεγάλη σημασία των αποτελεσμάτων που επετεύχθησαν στην Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη της Βαρκελώνης και καλεί το Συμβούλιο και την Επιτροπή να θέσει σε εφαρμογή τη δήλωση και το πρόγραμμα εργασίας της Βαρκελώνης...⁴⁴

Στην προώθηση της ευρωμεσογειακής συνεργασίας συνέβαλλε και η ελληνική προεδρία, η οποία στις αρχές του 1994 πρότεινε τη δημιουργία μιας νέας σχέσης μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και τρίτων μεσογειακών κρατών.⁴⁵ Είναι αξιοσημείωτο δε ότι η πρόταση αυτή της Ελλάδας έγινε αποδεκτή κατά τη διάρκεια της γαλλικής προεδρίας. Κατά την Ελλάδα σύμφωνα με ειδική έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών η μεσογειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να στηρίζεται σε τρεις βασικές αρχές: στην ολοκληρωμένη δράση, στη διαφοροποιημένη προσέγγιση και στην ευέλικτη χρησιμοποίηση των μέσων, καθώς επίσης και ότι,

... [η] πολιτική σταθερότητα και η ασφάλεια στη Μεσόγειο είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και δεν μπορούν να εξασφαλισθούν αν δεν προωθηθεί η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της περιοχής. Η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωση στην κοινωνικο-οικονομική αυτή ανάπτυξη μπορεί να είναι καθοριστική μόνο μέσω της παράλληλης αξιοποίησης των δυνατοτήτων και μέσων που διαθέτει...⁴⁶

44 Βλ. Θ. Π. Ντόκος & Φ.Τ. Πιέρρος, *Η Μεσόγειος...*, σελ. 269.

45 *Id.*

46 *Id.*

4 Η Διαδικασία της Βαρκελώνης

Οι προτάσεις που είχαν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υιοθετήθηκαν εν τέλει στη Διακήρυξη της Βαρκελώνης στις 27-28 Νοεμβρίου 1995, η οποία για πολλούς λόγους σηματοδοτεί τη θεμελίωση μίας πολλά υποσχόμενης σχέσης ανάμεσα σε Ευρωπαϊκή Ένωση και Τρίτες Μεσογειακές Χώρες. Η Ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση που εγκαινιάστηκε στη Βαρκελώνη ή αλλιώς η Διαδικασία της Βαρκελώνης, κινείται σε τρία επίπεδα που αποτελούν και τις επιμέρους εταιρικές σχέσεις:

- ◆ το *πολιτικό* επίπεδο και το επίπεδο της *ασφάλειας* η θέσπιση του οποίου έχει απώτερο στόχο τη δημιουργία ενός κοινού χώρου ειρήνης και σταθερότητας,
- ◆ το *οικονομικό* και *χρηματοδοτικό* επίπεδο που σκοπεύει στη θεμελίωση ενός κοινού χώρου ευημερίας και στο
- ◆ το *κοινωνικό, πολιτιστικό* και *ανθρωπίνων σχέσεων* επίπεδο με στόχο να προωθηθεί η επικοινωνία μεταξύ των πολιτισμών καθώς επίσης και η ανταλλαγή των κοινωνιών των πολιτών.

Ας σημειωθεί ωστόσο ότι παρά τον εκ πρώτης άποψης πολυδιάστατο χαρακτήρα της Ευρωμεσογειακής εταιρικής σχέσης, θα πρέπει να θεωρηθεί δεδομένη η βούληση της ΕΕ να προωθήσει αυτή τη σχέση μέσα από ένα ιδιαίτερα ενισχυμένο οικονομικό πρόγραμμα όπως θα αναλύσουμε εκτενέστερα παρακάτω στο οικείο κεφάλαιο. Αυτό ακριβώς το πρόγραμμα της ΕΕ αντανακλά τη βούλησή της ότι η επίλυση των προβλημάτων που απασχολούν τις χώρες του μεσογειακού νότου αλλά και η επίτευξη της σταθερότητας, της πολιτικής ασφάλειας και της οικοδόμησης ενός ειρηνικού περιβάλλοντος στο νότιο τμήμα της, συνδέονται άρρηκτα με την οικονομική τους ανάπτυξη. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να περιλάβουμε και το σχεδιασμό υλοποίησης της Ευρωμεσογειακής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών υπό την έννοια ότι αυτός ο σχεδιασμός συνδέει τα ωφέληματα που απορρέουν από τη Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών με τα γενικότερα συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο νότιο τμήμα της.

Για τη μέχρι σήμερα εξέλιξη των εμπορικών σχέσεων Ευρωπαϊκής Ένωσης και μεσογειακών κρατών ανασταλτικό παράγοντα αποτέλεσαν οι διαφορετικές αντιλήψεις των δύο πλευρών σε θρησκευτικά και πολιτισμικά ζητή-

ματα, σύμφωνα με την άποψη των μεσογειακών χωρών.⁴⁷ Ας σημειωθεί ότι σήμερα στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου 27% του πληθυσμού είναι οπαδοί του χριστιανισμού, 23% του ισλάμ, 22% του Κομφούκιου και 28% οπαδοί άλλων θρησκειών, ενώ αξίζει ιδιαίτερης προσοχής η παρατήρηση ότι έως το 2025 η μόνη θρησκεία που θα αυξήσει την επιρροή της είναι ο ισλαμισμός που θα φτάσει το 31%.⁴⁸

Είναι προφανές ότι ο σχεδιασμός μίας μακροπρόθεσμης πολιτικής προς τη Μεσόγειο από την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα μπορούσε επουδενί να αποδειχθεί επιτυχής εάν δεν λάμβανε υπόψη τα στοιχεία αυτά και δεν προχωρούσε στη συνέχεια σε μία από μηδενική πλέον βάση χάραξη μίας νέας ευρωμεσογειακής πολιτικής.

5 Η πορεία που ακολουθήθηκε μετά τη Βαρκελώνη

Η Διαδικασία της Βαρκελώνης, η οποία επήλθε ως αποτέλεσμα της *Πρώτης Ευρωμεσογειακής Διάσκεψης*, που έλαβε χώρα σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών στις 28 Νοεμβρίου 1995, ενδυνάμωσε την εταιρική σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΤΜΧ, αφενός, με την καθιέρωση ενός διαλόγου που θα προωθούσε την ευρωμεσογειακή σχέση στο πολιτικό, οικονομικό και ανθρωπιστικό επίπεδο, αφετέρου, με τη συνομολόγηση διμερών συμφωνιών. Μέχρι σήμερα συμφωνίες έχουν συνομολογηθεί με την Τυνησία (Ιούλιος 1995)⁴⁹, το Μαρόκο (Φεβρουάριος 1995)⁵⁰, το Ισραήλ (Νοέμβριος 1995)⁵¹,

47 Είναι ενδιαφέρον ότι μέχρι σήμερα η Ευρωπαϊκή Ένωση εξάγει προς τις τρίτες μεσογειακές χώρες κυρίως βιομηχανικά προϊόντα και εισάγει ενέργεια, ενώ, το 48% αυτών των εξαγωγών προέρχεται από τις νότιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βλ. Ι. Α. Σεϊμένη, «Το Σενάριο...», σελ. 34.

48 *Ibid*, σελ. 35.

49 Υπογράφηκε στις 17 Ιουλίου 1995 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1 Μαρτίου 1998. Βλ. ΕΕ L 187 της 16 Ιουλίου 1997.

50 Υπογράφηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1995 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1 Μαρτίου 2000, αντικαθιστώντας την προηγηθείσα Συμφωνία Συνεργασίας της 25 Απριλίου 1976. Βλ. ΕΕ L 70 της 1 Μαρτίου 2000.

51 Υπογράφηκε στις 26 Νοεμβρίου 1995 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1 Ιουνίου 2000. Βλ. ΕΕ L 71 της 20 Μαρτίου 1996.

την Ιορδανία (Νοέμβριος 1997)⁵² και την Αίγυπτο (Νοέμβριος 1997).⁵³ Μία Προσωρινή Συμφωνία υπογράφηκε με την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) το Φεβρουάριο του 1997,⁵⁴ ενώ με την Τουρκία και με την Κύπρο είχε ήδη επιτευχθεί τελωνειακή ένωση από τις 31 Δεκεμβρίου 1995 και την 1^η Ιανουαρίου 1998 αντίστοιχα.⁵⁵ Διαπραγματεύσεις διενεργούνται μεταξύ ΕΕ και Λιβάνου, Αλγερίας και Συρίας οι οποίες όσον αφορά στο πρώτο κράτος ευρίσκονται στο τελευταίο στάδιο, ενώ για τα δύο τελευταία σε αρχικό, ακόμη, στάδιο.⁵⁶

Τα αποτελέσματα των συναντήσεων που πραγματοποιήθηκαν μέσα στο 1996 για τον τομέα της πολιτικής και της ασφάλειας σχηματοποιήθηκαν με τη σύνταξη μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης που έφθαναν στο σημείο να προβλέπουν τη ρύθμιση ενός αριθμού ζητημάτων (π.χ. φθάνοντας στο σημείο να λαμβάνουν μέτρα ακόμη και για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών). Επίσης, στο πλαίσιο του πρώτου επιπέδου, εκπονήθηκε ένα ευέλικτο σχέδιο δράσης για τη θεμελίωση της ασφάλειας σε πιο σταθερές βάσεις. Οι ρυθμίσεις αυτού του σχεδίου αντανakλούν σε μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη αντίληψη των ευρωμεσογειακών εταίρων για το ζήτημα αυτό. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό η νέα – διευρυμένη μορφή της ασφάλειας θα πρέπει να θεμελιώνεται στην ενδυνάμωση της πολιτικής σταθερότητας και των δημοκρατικών θεσμών, την προώθηση της προληπτικής διπλωματίας και των σχέσεων καλής γειτονίας, την οικοδόμηση μέτρων ασφάλειας και εμπιστοσύνης, τη θέσπιση τρόπων και μέσων για τον αποτελεσματικό έλεγ-

52 Δεν έχει ωστόσο τεθεί ακόμη σε ισχύ.

53 Υπογράφηκε στις 24 Νοεμβρίου 1997 αλλά δεν έχει ακόμη τεθεί ακόμη σε ισχύ.

54 Έχει ειδικότερα υπογραφεί Προσωρινή Συνθήκη Συνδέσεως στις 24 Φεβρουαρίου 1997. Βλ. ΕΕ L 120 της 12 Μαΐου 1997.

55 Βλ. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM (97) 68, 6 και 20 Παράρτημα.

56 Ας σημειωθεί ότι κοινό γνώρισμα όλων αυτών των συμφωνιών αποτελεί το γεγονός ότι εξαιρούν από το πεδίο των ρυθμίσεών τους τα αγροτικά προϊόντα. Αυτή, ωστόσο, η εξαίρεση που πλήττει τα εν λόγω κράτη δεδομένης της υπεροχής τους θεωρείται ότι μπορεί να επιλυθεί με ευνοϊκό τρόπο υπέρ τους σε ένα νέο κύκλο συναντήσεων με την ΕΕ που θα άρχιζε με αντικείμενο αυτό το ζήτημα μετά το 2000. Βλ. A. Tovias & J. Bacaria, «Free Trade and the Mediterranean...», pp. 2-3.

χο των εξοπλισμών, την πρόληψη και καταπολέμηση της τρομοκρατίας και, ακόμη, την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και του εμπορίου των ναρκωτικών. Τέλος, εντός του πολιτικού πλαισίου καταρτίστηκε η *Ευρωμεσογειακή Χάρτα για την Ειρήνη και την Σταθερότητα*, προκειμένου να αποτελέσει σε θεσμικό επίπεδο τη βάση διαλόγου και πρόληψης κρίσεων.

Το ίδιο έτος (1996) στο οικονομικό επίπεδο και πολιτιστικό επίπεδο, και εντός του πλαισίου των συμφωνηθέντων στη Βαρκελώνη, σημειώθηκε ένας σημαντικός αριθμός επίσημων και ανεπίσημων συναντήσεων, ενώ στις 26 Φεβρουαρίου 1996 υπογράφηκε με το Μαρόκο συμφωνία ευρωμεσογειακής σύνδεσης. Τον Απρίλιο και το Μάιο έλαβαν χώρα οι *Υπουργικές Διασκέψεις* της Μπολόνια (Απρίλιος 1996), των Βρυξελλών (Μάιος 1996) και της Ρώμης (Μάιος 1996) με αντικείμενα, αντίστοιχα, τους τομείς του πολιτισμού, της βιομηχανικής συνεργασίας (ειδικότερα την προώθηση του βιομηχανικού εκσυγχρονισμού και την παροχή κινήτρων για την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων) και την κοινωνία της πληροφορίας. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε η *Υπουργική Διάσκεψη* της Τερζέστης για τον τομέα της ενέργειας. Αυτή η διάσκεψη αφορούσε ειδικότερα στη συμμετοχή των χωρών της νότιο - ανατολικής Μεσογείου στον Ενεργειακό Χάρτη και, ακόμη, στην επίτευξη μίας ευρωμεσογειακής αγοράς ενέργειας με την παράλληλη προώθηση των ιδιωτικών επενδύσεων στον τομέα αυτό. Ακόμη στις 10 Δεκεμβρίου 1996 συνομολογήθηκε η Ευρωμεσογειακή Προσωρινή Συμφωνία με την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ), ενώ το Νοέμβριο του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε η *Υπουργική Διάσκεψη* της Μασσαλίας για τους υδάτινους πόρους.

Η *Δεύτερη Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη*, που είχε ήδη προγραμματισθεί από τη Βαρκελώνη για να λάβει χώρα στο έδαφος ενός εκ των 12 μεσογειακών εταίρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έλαβε χώρα στη Μάλτα τον Απρίλιο 1997 σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών. Πριν την επιλογή του εδάφους της συνάντησης κάποιες περιπλοκές δημιουργήθηκαν λόγω της αραβοϊσραηλινής διένεξης, οι οποίες, οδήγησαν εν τέλει τη διάσκεψη στη Μάλτα. Συγκεκριμένα, η Συρία αρνείτο συμμετοχή σε αραβικό έδαφος μαζί με το Ισραήλ εκτός πλαισίου ΗΕ. Αυτό οφείλετο κυρίως στο γεγονός ότι το προηγούμενο έτος είχε αναλάβει τη διακυβέρνηση του Ισραήλ ο Βενιαμίν Νετανιάχου, ο οποίος, δεν έδειχνε διατεθειμένος να προωθήσει τα διαλαμβανόμενα στο

Όσλο. Το κλίμα που έκτοτε δημιουργήθηκε οδήγησε στη συσπείρωση δεκαέξι αραβικών κρατών τα οποία σε μία προ – συνάντησή τους το Μάρτιο του 1997, αφού συζήτησαν την εξέλιξη της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή, καταδίκασαν ομόφωνα το Ισραήλ που είχε ήδη προχωρήσει στην αυθαίρετη κατασκευή εβραϊκών οικισμών στην Ιερουσαλήμ. Είναι αυτός ακριβώς ο λόγος που το σύνολο των αραβικών κρατών ακολουθώντας τη θέση της Συρίας αρνείται φιλοξενία της ευρωμεσογειακής συνάντησης σε αραβικό έδαφος, εφόσον συμμετείχε σε αυτή και το Ισραήλ. Εν τέλει η συνάντηση έλαβε χώρα μεταξύ 15 και 16 Απριλίου 1997 στη Μάλτα, για να καταλήξει σε πρώτο στάδιο σε ένα θετικό απολογισμό της πορείας της Βαρκελώνης μέχρις εκείνου του σημείου και να προχωρήσει, σε δεύτερο στάδιο, στην έγκριση ενός αριθμού μέτρων για την ασφάλεια στη νέα διευρυμένη της μορφή.

Το κύρος και τις προσδοκίες αυτής της διάσκεψης, ενδυνάμωσε το γεγονός της παράλληλης συμμετοχής της Συρίας, του Ισραήλ και της Παλαιστινιακής Αρχής παρά τις επιπλοκές που εξαρχής σημειώθηκαν. Είναι βέβαια αλήθεια ότι η συγκεκριμένη συνάντηση δεν προώθησε την επίλυση της αραβοϊσραηλινής διένεξης –η οποία κατά ατυχή συγκυρία μονοπώλησε όλο το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων. Από την άλλη όμως πλευρά, είναι επίσης αλήθεια ότι, στη διάσκεψη αυτή έγινε το δεύτερο βήμα μετά τη Βαρκελώνη στην ενεργό διαμεσολάβηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα φλέγοντα ζητήματα και τις ειρηνευτικές διαδικασίες της νότιο - ανατολικής Μεσογείου. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε η *Υπουργική Διάσκεψη* του Ελσίνκι για τον τομέα του περιβάλλοντος.

Την 1 Μαρτίου 1998 τέθηκε σε ισχύ η Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Συνδεσης με την Τυνησία, ενώ στις 4 και 5 Ιουνίου του ίδιου έτους έλαβε χώρα στο Παλέρμο η *Ειδική (ad hoc) Υπουργική Διάσκεψη* σε ένα ιδιαίτερα εποικοδομητικό κλίμα. Είναι ενδιαφέρον ότι παρόλο που τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία την Προεδρία της ΕΕ ασκούσε η Μ. Βρετανία, η οποία διάκειτο ουδέτερα στην ευρωμεσογειακή συνεργασία, εντούτοις, προώθησε την πρωτοβουλία σύγκλησης μίας Ειδικής (ad hoc) Υπουργικής Διάσκεψης που στέφθηκε μάλιστα με επιτυχία. Στη θετική στάση που εν γένει έδειξε η Μ. Βρετανία θα πρέπει να υπολογίσουμε τις εξής δύο παραμέτρους: την έντονα θετική στάση της Ιταλίας, που εξαρχής άσκησε πιέσεις προκειμένου να φι-

λοξενήσει μια ευρωμεσογειακή συνάντηση και το αρνητικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί λόγω του μεσανατολικού ζητήματος λίγο πριν τη Μάλτα. Αυτό γιατί το συγκεκριμένο κλίμα επέτεινε την ανησυχία της Μ. Βρετανίας μήπως μία λιγότερο επίσημη συνάντηση –όπως είχε αρχικά προτείνει– επιβάρυνε περαιτέρω το υφιστάμενο κλίμα στη Μ. Ανατολή. Εν πολλοίς η Μ. Βρετανία μη επιθυμώντας να χρεωθεί στη δική της προεδρία ένα οριστικό τορπιλισμό της ευρωμεσογειακή συνεργασίας ανέλαβε τη σημαντική πρωτοβουλία σύγκλησης της διάσκεψης του Παλέρμμο που οπωσδήποτε συνετέλεσε στην προώθηση της ευρωμεσογειακής συνεργασίας. Το ίδιο έτος και ειδικότερα το Μάιο, Σεπτέμβριο και Οκτώβριο, έλαβαν χώρα επίσης οι *Υπουργικές Διασκέψεις των Βρυξελλών* (Μάιος 1998), της Ρόδου (Σεπτέμβριος 1998) και Κλάνγκεφουρτ (Οκτώβριος 1998) με αντικείμενα, αντίστοιχα, τους τομείς της ενέργειας, του πολιτισμού και της βιομηχανικής συνεργασίας.

Η *Τρίτη Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη*, πραγματοποιήθηκε στη Στουτγάρδη της Γερμανίας στις 15 και 16 Απριλίου 1999, μέσα στο κλίμα της κρίσης του Κοσσυφοπεδίου την οποία και επιχείρησε να αντιμετωπίσει. Τότε αποδείχθηκε ότι, ενώ η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις κρίσεις στο ευρύτερο περιβάλλον της νοτιοανατολικής Μεσογείου (αραβοϊσραηλινή διένεξη / Κοσσυφοπέδιο), εντούτοις, αυτή η Συνεργασία αδυνατούσε ακόμη να ασκήσει κάποια σημαντική επιρροή στην εξέλιξη αυτών των κρίσεων. Πάντως, οι συμμετέχοντες υπουργοί συμφώνησαν να δώσουν νέα ώθηση στην εταιρική σχέση σε κάθε ένα από τους τρεις τομείς που καθορίστηκαν στη Βαρκελώνη, με έμφαση στην ενδοπεριφερειακή και υποπεριφερειακή συνεργασία και, ακόμη, στη συμμετοχή μη κυβερνητικών φορέων στις αναληφθείσες δραστηριότητες. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να αποτιμηθεί θετικά η προώθηση της «Χάρτας» και η ανανέωση των σχετικών με αυτή μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Ας σημειωθεί ακόμη ότι η Λιβύη συμμετείχε για πρώτη φορά με την ιδιότητα του ειδικού προσκεκλημένου της Προεδρίας. Τέλος, τον Οκτώβριο του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκαν οι *Υπουργικές Διασκέψεις* του Τορίνο (Οκτώβριος 1999) και του Μονπελιέ για τους υδάτινους πόρους και την υγεία αντίστοιχα.

Τον Ιούνιο του 2000 έλαβε χώρα *Υπουργική Διάσκεψη* στη Λευκωσία για τη βιομηχανική συνεργασία, ενώ ενδιαφέρον από πλευράς ευρωμεσογειακής

συνεργασίας παρουσιάζει και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που έλαβε χώρα στις 19 και 20 Ιουνίου 2000 στη Santa Maria da Feira της Πορτογαλίας. Το Συμβούλιο, αφού αποφάσισε σχετικά με τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές για την οικονομική πολιτική των κρατών - μελών και της Κοινότητας για το έτος 2000, υιοθέτησε περαιτέρω μία κοινή στρατηγική για την περιοχή της Μεσογείου.

Η *Τέταρτη Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη πραγματοποιήθηκε* στις 15 και 16 Νοεμβρίου του ίδιου έτους στη Μασσαλία. Η ένταση ωστόσο στη Μέση Ανατολή ούτε και στην περίπτωση αυτή επέτρεψε την προώθηση σημαντικών ζητημάτων όπως αυτό της «Χάρτας». Το γεγονός αυτό οδήγησε μάλιστα στη σύγκληση μίας άτυπης *Ειδικής Υπουργικής Διάσκεψης* στις 5 και 6 Νοεμβρίου τον επόμενο χρόνο (2001) στις Βρυξέλλες. Το ενδιαφέρον αυτής της διάσκεψης, όπως ήταν εξάλλου αναμενόμενο, στράφηκε γύρω από τις εγγενείς αδυναμίες της ευρωμεσογειακής συνεργασίας (κυρίως μεσανατολικό ζήτημα), οι οποίες παραλύουν τη δράση και εξέλιξη της σε κρίσιμους τομείς όπως η ασφάλεια και, ακόμη, δεν τις επιτρέπουν να προωθήσει συνεργασίες στον οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα. Λόγω του τρομοκρατικού χτυπήματος της 11^{ης} Σεπτεμβρίου οι συμμετέχοντες στη συνάντηση εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία όχι μόνο να καταδικάσουν την τρομοκρατία και να διατυπώσουν τη βούληση να συμβάλλουν στην καταπολέμησή της, αλλά να απορρίψουν περαιτέρω οποιαδήποτε ταύτισή της με τον αραβικό ή μουσουλμανικό κόσμο. Όμως, ακόμη και αυτή, η κατά κάποιο τρόπο ευνοϊκή για την προώθηση της «Χάρτας» συγκυρία, δεν απέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Το Μάιο του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε επίσης στις Βρυξέλλες, η *Υπουργική Διάσκεψη* για το εμπόριο.

Το Μάρτιο του 2002 έλαβε χώρα στο Τολέδο *Υπουργική Διάσκεψη* για το εμπόριο, ενώ στις 22 και 23 Απριλίου του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε η *Πέμπτη Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη* στη Βαλένθια. Παρά το γεγονός ότι από τη συγκεκριμένη διάσκεψη απείχαν η Συρία και ο Λίβανος, θα πρέπει σε γενικές γραμμές να θεωρηθεί επιτυχής αφού –παρά τις αρχικές επιφυλάξεις κάποιων αραβικών κρατών–, κατέστη, αφενός δυνατή η υπογραφή μίας συμφωνίας Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας με την Αλγερία, αφετέρου η υιοθέτηση τριών κειμένων που αφορούσαν σε ένα *σχέδιο δράσης*, ένα *έγγραφο πλαίσιο* και ένα πρόγραμμα δράσης για το *Διαπολιτισμικό διάλογο*. Το σχέδιο

δράσης είχε δύο πυλώνες, ένα *οικονομικό* και ένα *πολιτικό*. Ως προς τον πρώτο τα ζητήματα που αποτέλεσαν αντικείμενα συζητήσεως ήταν η ανάπτυξη του ελεύθερου εμπορίου στον τομέα των υπηρεσιών, η βελτίωση της πρόσβασης της αγοράς στη γεωργία, η χρηματοοικονομική συνεργασία και προώθηση των επενδύσεων στις μεταφορές, την ενέργεια και τις τηλεπικοινωνίες, η δημιουργία ευρωμεσογειακής τράπεζας, η ενδυνάμωση του οικονομικού διαλόγου για ανάπτυξη και απασχόληση, η βιώσιμη ανάπτυξη και περιβαλλοντική προστασία, ο ιδιωτικός τομέας και ο ρόλος του στην ευρωμεσογειακή ελεύθερη αγορά και στην παγκόσμια οικονομία κ.α. Ως προς το δεύτερο επίπεδο, ο διάλογος κινήθηκε, μεταξύ άλλων, γύρω από το ζήτημα της πολιτικής και της ασφάλειας, της αποτροπής συγκρούσεων και της διαχείρισης κρίσεων. Όσον αφορά στο θέμα της τρομοκρατίας ειδικότερα, υποστηρίχθηκε η άποψη ότι στο πλαίσιο της Διακήρυξης της Βαρκελώνης μπορούν να αναληφθούν πρωτοβουλίες. Τονίστηκε ακόμη η αναγκαιότητα ύπαρξης μιας κοινής γλώσσα για τα θέματα της ασφάλειας, της ανάπτυξης προληπτικών διπλωματικών μηχανισμών και κυρίως της διαχείρισης κρίσεων. Στο Έγγραφο – πλαίσιο τονίστηκε η ανάγκη συνεργασίας στον τομέα της δικαιοσύνης, της καταπολέμησης των ναρκωτικών, του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας και της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Στο πλαίσιο του Προγράμματος Δράσης για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο διατυπώθηκαν οι θέσεις των συμμετεχόντων χωρών για την ανάληψη συγκεκριμένων δράσεων στους τομείς της νεολαίας, της εκπαίδευσης και των ΜΜΕ. Τον Ιούλιο του ίδιου έτους έλαβε χώρα επίσης στην Αθήνα η Υπουργική Διάσκεψη για τον τομέα του περιβάλλοντος.

Ενδιαφέρον στην προώθηση της ευρωμεσογειακής συνεργασίας παρουσιάζει η Υπουργική Διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στη Δήλο - Μύκονο. Κοινή συνισταμένη της συνάντησης αυτής αποτέλεσε η εκπεφρασμένη βούληση των συμμετεχόντων να εκπονηθεί από κοινού ένα σχέδιο δράσης με στόχο την επίτευξη της ασφάλειας, ειρήνης, ευημερίας και σταθερότητας στην στρατηγικής σημασίας περιοχή της Μεσογείου. Έμφαση δόθηκε στο Παλαιστινιακό ζήτημα, καταδικάστηκε η χρήση βίας στη Μέση Ανατολή, ενώ υιοθετήθηκε η άποψη ότι η απάντηση στον όποιο εξτρεμισμό είναι μια δημοκρατική παλαιστινιακή κοινότητα. Από τον ηγέτη των Παλαιστινίων ζητήθηκε η ανάληψη συγκεκριμένης δράσης για την αντιμετώπιση της τρο-

μοκρατίας και αποκατάσταση της τάξης το συντομότερο δυνατό, ενώ οι συμμετέχοντες υπουργοί κάλεσαν τη διεθνή κοινότητα να αναλάβει το έργο της οικονομικής στήριξης των Παλαιστινίων. Εξέφρασαν επίσης την ικανοποίησή τους για την ωριμότητα του συγκεκριμένου forum συνεργασίας και, ακόμη, την επιθυμία τους για την ενίσχυσή του προκειμένου να συμβάλει στην επίλυση των υπαρχόντων διεθνών προβλημάτων. Η συνάντηση κινήθηκε σε τρεις άξονες, τον *πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό - κοινωνικό*. Σε σχέση με τον πρώτο άξονα έγινε εκτίμηση των αποτελεσμάτων της Συνάντησης της Βαλένθιας, υιοθετήθηκε ο κώδικας συμπεριφοράς για την τρομοκρατία, συνεχίστηκε ο διάλογος για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και των ναρκωτικών. Ως προς το δεύτερο άξονα, τον οικονομικό, επιβεβαιώθηκε η σημασία περαιτέρω προώθησης της Αραβικής Ένωσης των χωρών του Μαγκρέμπ καθώς επίσης και η συνέχιση του οικονομικού διαλόγου που ξεκίνησε από την Αθήνα στις 28 Φεβρουαρίου 2002 με στόχο τη διοργάνωση νέας Συνόδου στο Ραμπάτ τον προσεχή Ιούνιο. Συζητήθηκε ακόμη η Ίδρυση Ευρωμεσογειακής Τράπεζας Επενδύσεων, η οικονομική συνεργασία με ιδιωτικές ξένες επενδύσεις ως αναγκαίος παράγοντας για την επίτευξη της σταθερότητας στην περιοχή και η ανάγκη υιοθέτησης μιας περιβαλλοντικής πολιτικής με αντικείμενο την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Στο πλαίσιο του τρίτου *πολιτιστικού / κοινωνικού* άξονα πραγματοποιήθηκε η έναρξη πολιτιστικού διαλόγου και προτάθηκε η δημιουργία πολιτισμικού κέντρου για το Μεσογειακό χώρο, η σύσφιξη των μεσογειακών σχέσεων δεδομένης της Ολυμπιάδας του 2004 που θα πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα καθώς επίσης και η επανεξέταση των περιεχομένων των σχολικών εγχειριδίων σε θέματα πολιτισμού, θρησκείας και κοινωνιολογίας προκειμένου να αμβλυνθούν οι όποιες αντιπαραθέσεις. Στη συνάντηση αυτή καθορίστηκε ακόμη η Τουρκία ως η φιλοξενούσα χώρα της επόμενης συνάντησης που θα πραγματοποιηθεί το πρώτο τρίμηνο του 2003.